

inatta ne kadar galaksi bulunduğu hususunda tahmin yürütmek bile mümkün değildir. Çünkü gökyüzünün halen gözlenebilen kısımlarının bütün kâinat içinde ne kadar yer tuttuğu bilinmemektedir.

Sayırsız galaksileriyle gökyüzü, yüce yaratanın sonsuz kudretini ortaya koyan canlı ve kevnî bir âlemettir (âyet). Bu kudretin akıllara durgunluk verecek boyutta dile geldiği yer olduğu için sûre burçlarla dolu olan semaya yemin ile başlar; vaad edilen kıyamet gününe, o günde her şeyi açık seçik görecek olanlara ve onların gözleri önünde cereyan edecek şeylere ant ile (âyet 1-3) giriş bölümünü tamamlar. Bazı müfessirlerin ifade ettiği gibi ilk âyette sözü edilen burçları yalnızca ay yörüngesi üzerindeki on iki burçtan ibaret göstermek, âyetin geniş ve şümulü mânasını daraltmak ve sınırlamak olur. Çünkü gökyüzünün bu özelliğiyle yemin konusu olması, onda dile getirilmek istenen ilâhî kudret sebebiyledir.

Bundan sonraki âyetler, hiçbir suç işlemedikleri halde yalnızca Allah'a inandıkları için ashâbü'l-uhdûd* tarafından kendilerine zulmedilen, işkenceye uğrayan, ateşle dolu hendeklere atılıp diri diri yakılan iman ehlinin hazin durumunu dile getirir. Ancak Allah bu işkence ve zulmü yapanların hepsine tevbe etmedikleri takdirde hakettikleri cezayı verecektir. Allah, uğruna sıkıntı çekenlerin ise öcünü alacak ve onları cennetlerine koyacaktır. Asıl büyük ve ebedî kurtuluş da budur (âyet 4-11). Sürede bundan sonra Allah'ın üstün kudretine, küfürde ısrar edenlere karşı çetin yakalamasına ve onları ansızın kuşatacağına dikkat çekilmiş, bunun yanında başışlayıcı olduğu da hatırlatılmış, güçlerine güvenip müminlere zulmeden Firavun ve Semüd kavmi nasıl ayakta kalamayıp helâk olmuşsa onların izinden gidenleri de aynı sonucun beklediğine işaret edilmiştir (âyet 12-18). Süre inananlara müjde veren, kâfirleri de kötü sonla tehdit

eden âyetlerden sonra Kur'an-ı Kerim'in yüceliğini, ebedî ve değişmez özelliğini vurgulayan bir hükümle son bulur (âyet 19-22).

Sürede müminleri ateş dolu hendeklere atıp yakan ve sonra da onları seyrederek eğlenen zâlim ve işkenceci ashâbü'l-uhdûddan söz edildiğine göre ilk müslümanlara eza ve cefa eden Mekke'li müşriklerin bunlar hakkında az çok bilgi sahibi oldukları ve bildikleri böyle bir misalle âyetlerin kendilerini uyardığı anlaşılmaktadır.

Burûc sûresi ilk bakışta Hz. Peygamber'i ve zulüm gören müslümanları teselli için gelmiş gibi görünüyorsa da maksadın yalnız ashâbü'l-uhdûd veya yalnız ilk müslümanlar olmadığı açıktır. Bâbil hükümdarları ve Roma kralları gibi XX. yüzyılda da dünyanın birçok ülkesinde inananlara uygulanan baskı ve sindirme faaliyetleri göz önüne getirilince sürede kıyamete kadar gelip geçecek bütün inananların ortak kaderine işaret edildiği anlaşılır. Bu bakımdan Burûc sûresi, kendisinden önceki Mutaffifin ve İnşikâk sûrelerinin devamı gibidir. Çünkü Mutaffifin sûresi, ölçüde ve tartıda olduğu gibi yönetimden, adalet ve hukuk uygulamasında da insanlar arasında ayırım yapanların acıklı sonlarını bildirir. İnşikâk sûresi de ebedî diriliş demek olan vahyin önemini ve ona inananların kurtulacaklarını, kabul etmeyenlerin yancıklarını haber verir. Bu sürede ise yalnız inkâr etmekle kalmayıp inananlara kin duyan, zulüm ve haksızlık yapan, üstelik yaptıklarından pişmanlık duymak yerine bundan zevkalan din düşmanlarının durumu gözler önüne serilir.

Sürenin faziletiyle ilgili olarak Sa'lebî ve Vâhidî gibi bazı müfessirlerce Ubey b. Kâ'b'dan rivayet edilen ve bazı tefsirlerde (meselâ bk. Zemahşerî, IV, 733) yer alan, "Kim Burûc sûresini okursa Allah ona dünya hayatındaki cuma ve arefe günleri sayısının on katı ecir verir" meâlindeki hadisin mevzû olduğu kabul edilmiştir (Zerkeşî, I, 432).

BİBLİYOGRAFYA :

Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "brc" md.; *Lisânü'l-'Arab*, "brc" md.; Taberî, *Tefsîr*, XXX, 81-90; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-be'yân 'an tefsîri'l-Kur'an*, Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 133, II, 171^b; Vâhidî, *el-Vasîf*, Süleymaniye Ktp., Hamidiye, nr. 124, II, 928^b; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 729-733; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtîhu'l-Şayb*, VIII, 518; Zerkeşî, *el-Burhân*, I, 432; Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî*, IX, 333; Mehmed Vehbi, *Hulâsatü'l-be'yân*, İstanbul 1343, XVI, 89; Elmali, *Hak Dini*, VIII, 5686-5696; Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buğruğu*, İstanbul 1980, s. 670-671; Muhammed Ali es-Sâbûnî, *Şafvetü't-tefâsîr*, Beyrut 1402/1981, III, 40; Carl Sagan, *Cosmos*, New York 1983, s. 4; Muhammed Mahmûd es-Savâf, *Fâihâtü'l-Kur'an ve cüz'ü 'Amme*, Cidde 1406/1985, s. 208-232.

EMİN İŞİK

BURUCİRDİ

(البروجدى)

Hâcî Âgâ Hüseyin Tabâtabâî
(1875-1961)

Şia dünyasında

1946-1961 yılları arasında
tek merci-i taklid kabul edilen
İranî âlim.

İran'ın batısındaki Burûcird şehrinde doğdu. Çok sayıda ilim adamı yetiştiren köklü bir aileye mensuptur. İlk öğrenimini Burûcird'de babası Seyyid Ali'den ve diğer hocalardan tamamladıktan sonra 1892'de İsfahan'a giderek başta Seyyid Muhammed Bâkır Derçâi olmak üzere Ebû'l-Meâlî Kelbâsî, Muhammed Takî Müderrisî, Muhammed el-Kâşânî, Molla Muhammed Kâşî ve Cihangir Han Kaşkâî gibi seçkin hocalardan fıkıh, usul, felsefe ve riyâzî ilimler tahsil etti. Bu arada usul dersleri okutmaya başladı. 1902'de Necef'e gitti ve Ahund Molla Muhammed Kâzım-ı Horasânî'nin okuttuğu usul dersleri halkasına katıldı. Ahund Muhammed Yezdî gibi diğer usul âlimleriyle tanıştı. Şeyhüşşerîa Fethullah b. Muhammed el-İsfahânî'den hadis (ricâlü'l-hadis) okudu. Sekiz yıl kadar kaldığı Necef'te icthad icâzeti aldı ve daha sonra tekrar dönmek niyetiyle memleketine gittiyse de babası Seyyid Ali ve Necef'teki hocası Horasânî'nin 1911'de ölümleri üzerine Burûcird'de kalmaya karar verdi.

Burûcirdî, uzun süre kaldığı memleketinde özellikle hadis ve ricâl ilmi alanlarında pek çok talebe yetiştirdi. İlim ve takvâsi dolayısıyla şöhreti çevreye yayıldı. Güney ve Batı İran, kısmen Horasan ve Irak halkı kendisini merci-i taklid* seçtiler. 1925 yılında hac farızasını ifa ettikten sonra Necef'te sekiz ay kaldı.

Muhakkak
hattıyla
yazılmış
Burûc
sûresi

İran'a dönünce Burüciird'de tekrar ders vermeye başladı. 1944 yılında Kum yoluyla Tahran'a gitti ve Fîrûzâbâdî Hastahanesi'nde geçirdiği bir ameliyattan sonra Kum ulemâsından bir davet mektubu aldı. Mektupta Burüciird'den Kum'a yerleşmesi ve 1921 yılında Abdülkerim Hâirî tarafından kurulan ve onun 1937'de ölümünden sonra faaliyetleri sekteye uğrayan Havze-i İlmî'nin yönetimini üstlenmesi isteniyordu. Daha önce biz-zat Abdülkerim Hâirî de Burüciird'ye aynı teklifi yapmış, fakat Burüciird bu görevi kabul etmemişti. İkinci teklif üzerine 27 Aralık 1944'te aralarında Âyetullah Humeynî'nin de bulunduğu bir grup âlimle birlikte Kum'a giderek belirtilen görevi üstlendi. 1946 yılında Ebû'l-Hasan el-İsfahânî'nin ölümü üzerine Şîî dünyasının tek merci-i taklîdi olan Burüciird bu görevini Havze'nin ilmî liderliğiyle birlikte ölümüne kadar sürdürdü. Onun bu mevkîye getirilmesinin en önemli sebebi fıkıh anlayış ve öğretimine yeni boyutlar kazandırmış olmasıdır. Nitekim Necef ve İsfahan mekteplerini birleştirerek yeni fıkıh anlayışını Kum'da uygulamaya koymuş, müteahhirinin yazdığı birkaç hülâsaya inhisar ettirilen fıkıh öğretimini yanlış bularak fıkıh konularıyla ilgili âyet ve hadislerin yeniden ele alınmasında, ayrıca Şeyh Müfîd ve Ebû Ca'fer et-Tûsî gibi mütekaddimlerin eserlerinin okutulmasını ısrar etmiştir. Bu arada reisi bulunduğu Kum'daki dinî öğretim kurumlarında İsnâaşerî fıkıhı yanında Sünnî ve Zeydî fıkıhlarının okutulmasını da sağlamıştır. Hâirî'nin ölümünden sonra Kum'dan Necef'e giden öğrenciler onun zamanında tekrar Kum'a geldiler. Kum medreselerinde 1944 yılındaki öğrenci sayısı 2500 civarında iken bu sayı 1955'te 4000'e, 1961'den sonra 6000'e yükseldi. Burüciird Kum ve Kербelâ'daki öğrencilerin giderlerini de karşıladı, ayrıca Hindistan ve Pakistan'daki Şîî cemaat kuruluşlarına önemli yardım-

lar yapılmasını sağladı. İran'ın birçok bölgesindeki gönüllü yardımcılarının gönderdiği paralarla Kum'da Mescid-i A'zam'ı, ayrıca hastahane ve yeni medrese binaları inşa ettirdi. İran'ın diğer şehirlerinde de cami ve medrese yapımı için büyük gayretler sarfetti.

Burüciird'nin dinî liderliği sırasında yürütülen yoğun eğitim ve kültür faaliyetleri sayesinde Kum şehri Necef'i geride bırakarak Şîa dünyasının en önemli dinî ve ilmî merkezi haline geldi. Ayrıca İran'da eğitim ve öğretim sistemindeki ikiliği ortadan kaldırmak ve modern bilgilerin İslâm ile uyuşacağını göstermek amacıyla Câmia-i Ta'limât-ı İslâmî tarafından açılan, dinî ve din dışı bilgilerin öğretildiği ilk, orta ve lise seviyesindeki okullar da geniş ölçüde desteklendi. Burüciird'nin en önemli hizmetlerinden biri de Sünnî-Şîî münasebetlerinin gelişmesine katkıda bulunması, bu arada Kahire'de bulunan Dârü't-takrîb beyne'l-mezâhibi'l-İslâmîyye ve Ezher Üniversitesi ileri gelenleriyle irtibat kurmasıdır. Nitekim Ezher Rektörü Şeyh Mahmûd Şeltût'un, Şîiğin Sünnîler'ce benimsenen diğer mezhepler gibi bir İslâm mezhebi olduğuna ve Ezher'de Şîî fıkıhının öğretilmesi için bir kürsü ihdasının lüzumuna dair bir fetva neşretmesinde bu yakınlığın tesiri olduğu kabul edilmektedir.

Burüciird tek merci-i taklîd olduğu on beş yıl boyunca iç politikada sakin tavrını sürdürmüş, II. Dünya Savaşı sonrasındaki siyasî kavgalarda tarafsız kalmaya çalışmıştır. Daha önce anayasa hareketlerine katılan hocası Horasânî'nin çektiği sıkıntılardan dolayı politikadan nefret ediyordu. Öğrencilik yıllarında da Hacı Nûrullah İsfahânî'nin yönettiği anayasa hareketini protesto gösterilerine katıldığı için Rızâ Şah yönetimi tarafından kısa bir süre hapsedilmişti. Burüciird, mutedil tutumu dolayısıyla Tahran'da hastahane iken ve daha sonra muhtelif vesilelerle şah tarafından ziyaret edildi. Havze'nin sakin ve politikadan uzak bir ortamda daha çok gelişeceğini düşünen Burüciird, Şubat 1949'da Kum'da düzenlediği bir konferansta ulemânın açıkça siyasî faaliyetlerde bulunmaması gerektiğini kesin bir dille ifade etti. Devlete karşı olan her harekette devlet yanında yer aldı; dini hedef alan olumsuz yayınların önlenmesi gibi konularda ise hükümete baskı yapılmasını destekledi. Bundan dolayı şah karşı olan Fedâiyân-ı İslâm adlı radikal teşkilât onu açıkça eleştirip petrolün

millileştirilmesine muhalif olmakla suçlandı. 1953'teki Muhammed Rızâ Şah-Musaddık çekişmesinde şah tarafı olarak itham edilmesine rağmen bu konuda yeterli delil bulunmamaktadır. 1955'te tanınmış vâiz Ebû'l-Kâsım Felsefî tarafından başlatılan ve Bahâiler'in Tahran'daki Hazîretü'l-kuds adını verdikleri merkezin tahribine kadar varan olaylarda Burüciird, Felsefî'yi bu hareketinden ötürü takdir ettiğini açıkça belirtmiştir. Burüciird'nin 1959 yılında meclise sevkedilen toprak reformu kanun tasarısına karşı çıkması ve bunun İslâm'a aykırı olduğunu ileri sürmesi dikkat çekicidir. 23 Ocak 1960'ta Bihbehânî'ye gönderdiği bir mektupta, özel ziraat arazinin tahdidinin İslâm fıkıhına aykırı olduğunu belirterek mecliste tasarı aleyhinde muhalif bir grup oluşturup mücadele etmesini teklif etmiştir.

Burüciird'nin Humeynî ile ilişkilerinin değerlendirmesini yapmak oldukça güçtür. Bununla birlikte Humeynî'nin Burüciird'yi Kum'a götüren ulemâ arasında bulunduğu, onun merci-i taklîd olmasını desteklediği, muhtelif yerlerdeki âlimleri bu konuda ikna etmek amacıyla seyahatlere çıktığı bilinmektedir. Humeynî bütün bunları yaparken büyük bir ihtimalle Burüciird'nin Havze-i İlmî'yi şah rejimi aleyhinde faaliyete geçireceği ümidini taşımaktaydı. Fakat Humeynî'nin Burüciird'den beklentileri gerçekleşmemiştir (bk. Algar, s. 378).

Burüciird 31 Mart 1961'de Kum'da vefat etmiş ve oradaki Mescid-i A'zam girişinin yakınına defnedilmiştir.

Fıkıh, hadis, tarih ve diğer İslâmî ilimlerle meşgul olan Burüciird'nin yazdığı eserlerin sayısı yirmi civarında olup bunlardan sadece *Câmi'ü ehâdîş-i Şî'a*'nın Kum'da 1405'te (hş.) basılmaya başlandığı tesbit edilmiştir. Daha çok hâsiye tarzında ve muhtelif hadis kitaplarındaki senedlerde bulunan râvilerin güvenilirliği konusunda yazdığı diğer eserleri henüz basılmamıştır (eserlerinin tam listesi için bk. *A'yânü's-Şî'a*, VI, 94).

BİBLİYOGRAFYA :

Dihhudâ, *Luğatnâme*, VII, 979; *Ferheng-i Fârsî*, V, 262-263; *A'yânü's-Şî'a*, VI, 92-94; *Âgâ Büzürg-i Tahrânî, A'lâmü's-Şî'a*, Meşhed 1404, 1/2, s. 605-609; Bahşâyîs-i Akikî, *Fukahâ-yı Nâmdâr-ı Şî'a*, Kum 1405, s. 447-453; Moojan Momen, *An Introduction to Shi'i Islam*, New Heaven-London 1985, s. 312; Abdul-Hadi Hairî, "Burüciird", *EP² Suppl.* (İng.), s. 157-158; Hamid Algar, "Borüjerdî", *Etr.*, IV, 376-379.

Burüciirdi

